

Φωτεινή Μαρμάνη

Δρ. Κοινωνιολογίας Παντείου Πανεπιστημίου Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Σtereότυπα και εκπαίδευση στις Δομές Φιλοξενίας Αιτούντων Άσυλο Αλλοδαπών Απικής

Εισαγωγή

ΤΟ «ΦΥΛΟ» (GENDER) είναι μια κοινωνική κατασκευή που εξαρτάται από πολιτικούς, θρησκευτικούς, γεωγραφικούς, οικονομικούς παράγοντες ή ακόμα και από την ίδια την ανάγκη της επιβίωσης. Επομένως και οι ιδεολογίες σχετικά με τα φύλα είναι κοινωνικές κατασκευές που πιέζουν ή υποδεικνύουν στους ανθρώπους να δρουν με έναν συγκεκριμένο τρόπο. Προκύπτει, λοιπόν, το συμπέρασμα ότι σε κάθε λαό, σε κάθε κουλτούρα ο τρόπος που αναπτύσσονται οι ανδρικές και γυναικείες ταυτότητες διαφέρει. Φυσικά μπορεί να υπάρχουν κάποια γενικά χαρακτηριστικά που να παραμένουν κοινά σε πολλές κοινωνίες.

Επιπλέον, τα πολιτιστικά στερεότυπα για το πώς πρέπει να είναι ο άνδρας και η γυναίκα επηρεάζουν και την αυτοαντίληψη των ατόμων, αλλά και τις διαπροσωπικές τους σχέσεις, τον τρόπο που επικοινωνούν και αλληλεπιδρούν. Τα στερεότυπα σχετικά με τα φύλα σχετίζονται με τους ρόλους που κάθε φύλο αναλαμβάνει να διαδραματίσει στην κοινωνία. Σε όλες σχεδόν τις κοινωνίες οι άνδρες και οι γυναίκες ασχολούνται με διαφορετικές εργασίες, έχουν διαφορετικό ρόλο στο σπίτι και επιλέγουν διαφορετικό τρόπο ψυχαγωγίας.

Είναι γεγονός ότι η εκπαίδευση παίζει σημαντικό ρόλο στην οργάνωση των θρησκευτικών-φυλετικών-εθνοτικών συνόρων, μέσω της διατήρησης και νομιμοποίησης των άνισων κοινωνικών σχέσεων, όπως αυτές οργανώνονται μέσα από το πολιτικό πλαίσιο του εθνικού κράτους κατασκευάζοντας έμπρακτες ταυτότητες μέσω της γλώσσας και των συμβόλων για τη σημασία της εδαφικότητας και της ιστορικής συνέχειας.

Έρευνα

Η έρευνα υλοποιήθηκε τη χρονική περίοδο Νοεμβρίου 2011 – Μαρτίου 2012 στις Δομές Φιλοξενίας Γυναικών και Ανδρών Αιτούντων Άσυλο (Κέντρο Προσωρινής Διαμονής Αιτούντων Άσυλο Αλλοδαπών του Λαυρίου, Ξενώνας των Γιατρών του Κόσμου, πρόγραμμα Στέγη της ΜΚΟ Πράξις, Εστία Προσφύγων της ΜΚΟ Άρσις και Ξενώνας του Ε.Κ.ΠΟ.Σ.Π.Ο.). Πληθυσμό της αποτέλεσαν γυναίκες και άνδρες ηλικίας 18 έως 46 ετών και άνω, που διαβιούσαν στις Δομές εκείνο το χρονικό διάστημα. Στο σύνολό τους συμμετείχαν 207 αιτούντες και αιτούσες άσυλο και 37 επαγγελματίες (διοικητικό και επιστημονικό προσωπικό) των Δομών. Τα ερευνητικά εργαλεία που χρησιμοποιήθηκαν ήταν δύο ξεχωριστά και διαφορετικά δομημένα ερωτηματολόγια που απευθύνονταν το πρώτο στους φιλοξενούμενους των Κέντρων και Ξενώνων και το δεύτερο στη διοίκηση και το επιστημονικό προσωπικό των δομών. Η επεξεργασία των δεδομένων ήταν ποσοτική και ποιοτική.

Σύμφωνα με τα ερευνητικά δεδομένα και ως προς τα ειδικότερα προβλήματα των γυναικών αιτουσών άσυλο παρουσιάζεται να διατηρείται ο στερεότυπος ρόλος των γυναικών που δεν συμμετέχουν στη λήψη αποφάσεων και δεν έχουν πρόσβαση σε ανώτερη εκπαίδευση και προγράμματα επαγγελματικής κατεύθυνσης. Οι συνέπειες των καταστάσεων κοινωνικού αποκλεισμού των αιτούντων άσυλο (γυναικών και ανδρών), όπως είναι η ελλιπής εκπαίδευση, η μη γνώση της γλώσσας της χώρας στην οποία διαβιούν και η συνακόλουθη ανεργία των αιτούντων άσυλο προωθούν ένα ακόμη σοβαρό πρόβλημα: τη φτώχεια, την ένδεια. Η φτώχεια και οι ευπαθείς κοινωνικές ομάδες, ανάμεσά τους και οι αιτούντες άσυλο, βρίσκονται συχνά σε ένα φαύλο κύκλο.

Η περιορισμένη γνώση της ελληνικής γλώσσας αποτελούν εμπόδιο για τη συμμετοχή των αιτούντων άσυλο στην απόκτηση βασικών εφοδίων για την κοινωνική τους ένταξη, γεγονός που επιτείνει την απομόνωση και δημιουργεί εμπόδια στη διεκδίκηση καλύτερων όρων εργασίας και ζωής. Μη παρακολουθώντας μαθήματα εκμάθησης ελληνικής γλώσσας, κυρίως οι γυναίκες, εγκλωβίζονται στην οικιακή εργασία μη έχοντας τη δυνατότητα να διεκδικήσουν καλύτερες θέσεις εργασίας που να συνάδουν και με προηγούμενη εργασιακή εμπειρία και γνώσεις που αποκτήθηκαν στις χώρες προέλευσης (αλλά και στη χώρα παραμονής). Η απόκτηση πιστοποιητικού ελληνομάθειας ούτως ή άλλως είναι (συχνά) απαγορευτική και λόγω της ανεπάρκειας αντίστοιχων υποδομών καθώς και λόγω της ελλιπούς πληροφόρησης των αιτούντων άσυλο για τις δομές (της πολιτείας, των ΟΤΑ, των ΜΚΟ, κλπ.), που προσφέρουν μαθήματα εκμάθησης της ελληνικής γλώσσας. Επιπλέον, θα πρέπει να σημειωθεί ότι δυνατότητα συμμετοχής στα προγράμματα της πολιτείας και των ΟΤΑ έχουν μόνον όσοι αιτούντες άσυλο έχουν την κόκκινη κάρτα, έγγραφο που απαιτεί πολύ χρόνο προκειμένου να αποκτηθεί.

Επίσης, οι σημαντικότερες πρακτικές δυσκολίες για την εγγραφή των αιτούντων άσυλο στα σεμινάρια επαγγελματικής κατάρτισης, που διοργανώνονται από τον ΟΑΕΔ με τους ίδιους όρους και προϋποθέσεις που ισχύουν και για τους Έλληνες πολίτες είναι το γεγονός ότι μεταξύ των προϋποθέσεων εγγραφής είναι η επαρκής γνώση της ελληνικής γλώσσας, καθώς επίσης η υποβολή των τίτλων σπουδών τους, έτσι ώστε να κατατάσσονται ανάλογα με το εκπαιδευτικό τους επίπεδο και να παραπέμπονται στα αντίστοιχα σεμινάρια.

Σε ό,τι αφορά στην παρακολούθηση σεμιναρίου επαγγελματικής κατάρτισης με βάση την έρευνα το μεγαλύτερο ποσοστό δηλώνει αρνητική απάντηση. Από όσα άτομα απάντησαν ότι παρακολούθουν, το μεγαλύτερο ποσοστό ήταν γυναίκες, ενώ δηλώνουν ότι το παρακολουθούν το σύνολο όσων δεν εργάζονται. Αντιλαμβανόμεστε λοιπόν, ότι η έλλειψη επαγγελματικών προσόντων, που έχουν ζήτηση στην αγορά εργασίας της χώρας υποδοχής, αλλά και τα υψηλά επίπεδα ανεργίας στη φιλοξενούσα χώρα είναι παράγοντες, που εμποδίζουν την είσοδο των γυναικών-αιτουσών άσυλο στην αγορά εργασίας.

Επιπλέον, στη μεγάλη τους πλειοψηφία οι γυναίκες αιτούσες άσυλο (σε ποσοστό μάλιστα μεγαλύτερο από αυτό των ανδρών αιτούντων άσυλο) είναι χαμηλού εκπαιδευτικού επιπέδου, δεν μπορούν να βρουν εύκολα (νόμιμη) εργασία –τουλάχιστον μετά από ένα διάστημα παραμονής– παρά μόνο στον άτυπο οικιακό τομέα ή/και άλλους περιθωριακούς τομείς της αγοράς εργασίας. Το γεγονός αυτό επιτείνεται ακόμα περισσότερο και λόγω των γραφειοκρατικών, μακροχρόνιων και δαπανηρών διαδικασιών αναγνώρισης των γνώσεών τους στην ελληνική γλώσσα, καθώς και λόγω της απουσίας σταθερών διαδικασιών πιστοποίησης δεξιοτήτων.

Με βάση την έρευνα το μεγαλύτερο ποσοστό των αιτούντων άσυλο δηλώνει ότι έχει εκπαιδευτικό επίπεδο Λυκείου, όπου το μεγαλύτερο ποσοστό ανήκει στους άνδρες. Οι γυναίκες εμφανίζουν υψηλό ποσοστό στους αναλφάβητους και στους αποφοίτους Δημοτικού. Η αναφορά μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών αφορά μόνο σε απαντήσεις των ανδρών.

Από το σύνολο των ερωτηθέντων ένα ποσοστό 7% περίπου δηλώνει ότι μιλάει ευρωπαϊκή γλώσσα (αναφέρονται τα αγγλικά και γαλλικά), ενώ το 93% μιλάει τοπικές διαλέκτους. Από όσους μιλούν ευρωπαϊκή διάλεκτο το μεγαλύτερο ποσοστό είναι άνδρες (76,9%).

Επίσης, σε ερώτηση σχετικά με τα τρία πιο συνήθη προβλήματα που αφορούν στις γυναίκες μόνες και αρχηγούς οικογενειών, οι απαντήσεις επεξεργάστηκαν ποιοτικά και είναι οι εξής: εργασία, οικονομική κατάσταση, φροντίδα παιδιών, ενδοοικογενειακή βία, ψυχολογική κατάσταση, διαφορετικές πεποιθήσεις, έλλειψη πρωτοβουλιών, εξάρτηση/καταπίεση σύζυγου, γνώση ελληνικής γλώσσας, ρατσισμός και εκπαίδευση. Το μεγαλύτερο ποσοστό των απαντήσεων ανέδειξε ως 1ο τη φροντίδα των παιδιών (22%), ως 2ο πιο συνηθισμένο πρόβλημα τη φροντίδα των

παιδιών και τη γνώση της ελληνικής γλώσσας (20%), ενώ ως 3ο πιο συνηθισμένο πρόβλημα εμφανίζεται η ψυχολογική κατάσταση (31%).

Συμπεράσματα

Με βάση τις ερευνητικές υποθέσεις, που είχαν τεθεί για ζητήματα που άπτονται των αναγκών και δικαιωμάτων των γυναικών και ανδρών αιτούντων άσυλο, αλλά και των συνθηκών που επικρατούν στις Δομές Φιλοξενίας τους σε ό,τι αφορά την εκπαιδευτική και επαγγελματική τους κατάρτιση υπό το πρίσμα της διάστασης του φύλου, καταλήγουμε στα εξής συμπεράσματα:

- Διαψεύδεται η υπόθεση ότι δεν υπάρχει κάποιο κέντρο που να έχει παρουσιάσει προγράμματα ευαισθητοποίησης σχετικά με πολιτισμικά ζητήματα ή μαθήματα διαπολιτισμικών σπουδών, που να στοχεύουν στη συμμετοχή όλων των διαμενόντων και να συμβάλουν στην καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού, καθώς στο Κ.Π.Δ.Α.Α.Α.Λ. λειτούργησε έως τα μέσα του 2011 το Διαπολιτισμικό Κέντρο υπό τη διοίκηση του Ελληνικού Ερυθρού Σταυρού.

- Επιβεβαιώνεται πως οι άνδρες συμμετέχουν περισσότερο σε εκπαιδευτικές δραστηριότητες, όπως είναι τα μαθήματα εκμάθησης των ελληνικών σε σχέση με τις γυναίκες.

- Διαπιστώθηκαν έντονα προβλήματα λόγω του γλωσσικού εμποδίου και της μη ύπαρξης αρκετών διερμνέων και κυρίως λόγω της απουσίας γυναικών διερμνέων, με εξαίρεση το Κέντρο στο Λαύριο, όπου και οι δυο διερμνείς είναι γυναικείου φύλου. Επίσης η μη γνώση της γαλλικής γλώσσας από τους διερμνείς αποτελεί ανασταλτικό παράγοντα, σε κάποιες δομές, για τους αφρικανικής καταγωγής αιτούντες άσυλο. Επίσης το εμπόδιο αυτό δυσκόλεψε ιδιαίτερα την επικοινωνία κατά την επίσκεψη στο γιατρό.

- Η εκπαίδευση/ τεχνική κατάρτιση περιορίζεται κυρίως σε σεμινάρια διδασκαλίας της ελληνικής γλώσσας.

- Επιβεβαιώνεται ότι σε όλες τις δομές παρέχονται μαθήματα εκμάθησης της ελληνικής γλώσσας είτε σε ιδίους χώρους είτε σε συνεργασία με άλλη ΜΚΟ.

- Οι γυναίκες έχουν, κατά το προσωπικό των δομών, τις ίδιες δυνατότητες πρόσβασης σε εκπαιδευτικά ή άλλου είδους προγράμματα, διαψεύδοντας την υπόθεσή μας.

Προτάσεις

Αναφορικά με τα εκπαιδευτικά θέματα που ανακύπτουν μέσα από την έρευνα παρατίθενται ειδικές προτάσεις προς την Ελληνική Κυβέρνηση και τις Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις, που διοικούν κέντρα υποδοχής (ελάχιστα κριτήρια και

σχετικά θέματα) με στόχο την αλλαγή του τρόπου προσέγγισης και την ανάπτυξη δεξιοτήτων:

- Να δημιουργηθούν ελάχιστα κριτήρια λειτουργίας για όλα τα κέντρα: παροχή στέγασης, σίτιση, πρόσληψη κοινωνικού λειτουργού, νοσοκόμου, ψυχολόγου, πρόσβαση στην εκπαίδευση, την ψυχαγωγία, σε νομικές υπηρεσίες και υπηρεσίες υγείας (συμπεριλαμβανομένης της πρόβλεψης για οδοντιατρική περίθαλψη).

- Να δημιουργηθούν στις δομές, όπου δεν υπάρχουν ήδη, υπηρεσίες επιμέλειας τέκνων, προκειμένου να απεγκλωβιστούν οι γονείς και κυρίως οι μητέρες και να διεκδικήσουν θέσεις εργασίας και ευκαιρίες μάθησης.

- Να διευρυνθεί η έννοια της εκπαίδευσης, η οποία δεν θα πρέπει να στοχεύει μόνο στην απόκτηση γλωσσικών ικανοτήτων από πλευράς αιτούντων άσυλο. Προώθηση της 'τοπικής ενσωμάτωσης' ως παράγοντα δημιουργίας διαδραστικών σχέσεων σε εκπαιδευτική βάση μεταξύ αιτούντων άσυλο και τοπικής κοινωνίας. Η εφαρμογή προγραμμάτων πολιτισμικής ευαισθητοποίησης είναι απαραίτητη και θα πρέπει να καλύπτει ευρύ πεδίο.

- Να υπάρξει ευθάρρυνση για συμμετοχή σε εκπαιδευτικά προγράμματα εκτός της εκμάθησης της ελληνικής γλώσσας, όπως οικογενειακού προγραμματισμού, πληροφορικής, χειροτεχνίας, κτλ .

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η εκπαίδευση, η οποία αποτελεί βασικό συστατικό της οργάνωσης των θρησκευτικών-φυλετικών-εθνοτικών συνόρων, μέσω της διατήρησης και νομιμοποίησης των άνισων κοινωνικών σχέσεων και της κατασκευής έμπρακτων ταυτοτήτων, μέσω της γλώσσας και των συμβόλων σε συνδυασμό με τα πολιτιστικά στερεότυπα και το ρόλο, που διαδραματίζουν ο άνδρας και η γυναίκα επηρεάζουν και την αυτοαντίληψη των ατόμων, αλλά και τις διαπροσωπικές τους σχέσεις, τον τρόπο που επικοινωνούν και αλληλεπιδρούν.

Στόχος της παρούσας ανακοίνωσης είναι η αποτύπωση των εκπαιδευτικών αναγκών των αιτουσών άσυλο, που διαβιούν στις Δομές Φιλοξενίας της Απτικής, με έμφαση στο Κέντρο Προσωρινής Διαμονής των Αιτούντων Άσυλο του Λαυρίου και η συναγωγή συμπερασμάτων και προτάσεων που θα οδηγήσουν σε επαναπροσδιορισμό των αντιλήψεων και της τάσης διατήρησης στερεοτύπων.